

Memoáry roku 2016
podle WASHINGTON POST

**MARK
SLOUKA
DALEKO
V SRDCCI
MEMOARY**

PROSTOR

Mark Slouka
Daleko v srdci
Memoáry

PROSTOR

**MARK
SLOUKA
DALEKO
V SRDCI
MEMOARY**

přeložil Josef Moník

PROSTOR | PRAHA | 2018

Originally published under the title
Nobody's Son. A Memoir

Copyright © 2016 by Mark Slouka

Czech edition © PROSTOR, 2018

Translation © Josef Moník, 2018

ISBN 978-80-7260-396-1

Tobě, někdy tenkrát

Každý se halí do toho, co ho pálí.

DANTE

1

V LÉTĚ ROKU 1970, když mi bylo dvanáct, jsme s matkou a otcem strávili tři měsíce ve velkém dřevěném domě na březích jezer Twin Lakes v severozápadním cípu Connecticutu. Otec, profesor politických věd, zde v létě hostoval v jednom institutu mezinárodního čehosi. Bylo to s ubytováním, tak jsme se tam vypravili.

Na Zemi jsou možná krásnější místa, než je severozápadní cíp Connecticutu v létě, ale pokud ano, já je neviděl. Pamatuji si ten dům, to místo, rozvrzané dřevěné schody, bytelné dveře z cedrového dřeva, klapnutí zástrčky na petlici. Pamatuji si pruh měsíčního světla na jezeře, polední šum deště ve vysoké trávě. To léto jsem se zamiloval. Jmenovala se Karen. Byla, stejně jako její bratr Kevin, adoptované dítě. Líbil jsem se Lauře, jejich nevlastní sestře, ale miloval jsem Karen. Měla dlouhé blondáté vlasy, pokud mě paměť neklame, šilhala a já ji miloval. Co cítila ona ke mně, nebylo zcela jasné. V rádiu tenkrát hráli *I Wanna Make it With You* od skupiny Bread a *Band of Gold* od Fredy Payneové. Tyhle písničky byly o nás. Každá písnička byla o nás.

O čtyřicet čtyři roků později, když tu sedím u otevřeného okna, jsou písně toho léta nadále o nás, přestože čas vymazal její tvář i její hlas. Taková už je přílnavá

vlastnost paměti, dokáže ulpět na písničky, pomáhej pánbů, dokud nám paměť slouží.

Jednoho horkého večera v červenci nebo v srpnu měli studenti z fakulty piknik v jednom z dalších domů u jezera. Všichni byli bosí, ve vzduchu vonělo připálené maso a posečená tráva. Někdo přinesl na velkou vrzající verandu stereo přehrávač a pouštěl snad všechny desky od Beatles, které jsme znali, jednu po druhé. Rodiče byli někde v tom davu. Tu noc jsme si šli s Karen, Kevinem a Laurou zaplavat se studenty a potom jsme brouzdali po břehu lemovaném papírovými lampiony. Karen se v jednu chvíli sehnula, aby vytáhla něco z vody, a já spatřil její ňadra, houpající se jako malé narůžovělé ovoce ve vlhké jeskyňce jejího trička. Nevzpomínám si, jestli si všimla, že se na ně dívám. Rád bych věřil, že ano, že se naše oči na dlouhou vteřinu setkaly a oba jsme si uvědomili něco, co bylo jen pár roků před námi. Vzápětí jsme pohledli stranou a to bylo všechno. Dnes už je to jedno.

Blackbird od Beatles se rozléhala z verandy rozsvícené usedlosti. Do domu vedle nás se nastěhovali hippies se svými květinami a houpacími sítěmi. Vzpomínám i na den, kdy nás přijeli navštívit naši známí Hornerovi z Filadelfie a mně bylo dovoleno ukázat jejich klukům svou vzduchovku. Tisíc pingpongových zápasů v dřevěné hale institutu, déšť bubnující na plechovou střechu – to byly hutné zážitky. Bylo jich hodně. V neděli jsem vstával brzo, když ještě bylo ráno chladno a vlhko, přestože bylo léto v plném proudu, sedl jsem na kolo a vydal se na louku natrhat kytici černoookých třapatků – zvláštní jméno pro květinu – pro matku, která začínala šilet.

Nepamatuji si obvykle to, co si zaslужujeme, nebo co chceme. Pamatujeme si to, co musíme, a to není vždy totéž. Máme to v paměti proto, že jedna vzpomínka vytěsnila vzpomínky jiné.

Pamatuji si na jednu teplou noc, kdy jsem už ve vzduchu cítil tíhu nadcházejícího deště. Seděl jsem na širokém zadním sedadle našeho auta – bílý pontiac? –, ve tmě a poslouchal jsem, jak se hádají. Zpočátku jsem tomu nevěnoval velkou pozornost. Hádali se pořád. Jen málokdy to ale bylo opravdu zlé; hádky byly většinou zlostné, poznamenané vztekem – obvykle ze strany matky – a destilovaly v cosi tak čistého, že to přímo bodalo do očí. Jednou, když mi bylo sedm nebo osm, se matka zamkla v koupelně našeho domku v Ardsley a otec, který se bál, že „si něco udělá“, se pokoušel dveře vyrazit. Vzpomínám si, s jakým úsilím se snažil dveře vypáčit, urputně, jako ragbista. Četl jsem zrovna v pokoji rybářskou příručku *Pole a potoky* – nevím, proč si to pamatuji –, konkrétně oddíl, který se jmenoval „Tapovy tipy“. Kdosi jménem Tap v něm vysvětloval, jak vázat uzly, líčit návnadu a jak si poradit se zpětným nárazem navijáku, ale v jednu chvíli, když jsem poněkoli káté uslyšel ránu do dveří, jsem vyšel ven. Máma vřískala, ale když si na ten zvuk dnes vzpomenu, a on se vrací překvapivě snadno, vidím, že to slovo není zcela na místě. Vřískání má v sobě hrůzu, ale tohle nebyl řev někoho, kdo se snaží zachránit před vrahem, tohle byl křik člověka, který je tak rozrušený, že by dokázal zabít. Když se otci podařilo dostat se do koupelny, chytla ho matka za ruku a poškrábala mu nehty celé předloktí. „Koukni se na to,“ řekl

a natáhl ke mně ruku se čtyřmi nateklými brázdami, vzdutými na konci krví vytekly několik centimetrů okolo, jako varhánky tahací harmoniky. „Podívej se, co mi udělala!“

Je vážně udivující, co čas nebo ego dokážou znovu oživit. Co se naučíme vlastnit. Pár měsíců předtím, než otec v Praze umřel – bylo to roku 2012 a netušil jsem, že mu zbývá tak málo času –, jsem si na jeho předloktí všiml vybledlých stínů, dlouhých a světlých jako škrábance na skle, a pocítil jsem dotek vlastnictví. Byl jsem při tom, když vznikly.

Chci tím říct, že se tyhle scény opakovaly. A ne jednou. Tenkrát v autě to bylo jiné.

Hádali se o závěrečném večírku, ze kterého jsme se vraceli, o nějaké devatenáctileté husičce, která tam otci patrně lichotila, tiskla jeho širokou ruku ve své a líčila, jak moc, hrozně moc na ni jeho přednášky zapůsobily – ne, opravdu, tak hrozně, že se to ani slovy nedá vypovědět. Matka, již nešlo vinit, že by snad byla hloupá, se vztekala spíš kvůli otcově naivitě a lehkověrnosti než kvůli čemukoli jinému. Koktal jak idiot, byl přímo k smíchu. „Tak silně na mě zapůsobily,“ předváděla matka jako děvčátko uvězněné v nějaké ponuré pohádce se špatným koncem. „Znamenaly pro mne tolik, že se to ani slovy nedá vypovědět.“

Nemělo to konce. Otec, pokud si vzpomínám, toho moc neřekl, seděl jako balvan a její vztek mezitím rostl, krmil se sám sebou, až už byl původní stimul dávno zapomenut. Byl to už jenom čirý vztek. Vzpomínám si, že jsem na ně křičel, ať přestanou, ať toho nechají, ale to už ho začala mlátit pěstmi, bušila do něj, jako kdyby byl opravdu jenom kus kamene, který

se rozhodla rozbít a proměnit na něco... na něco jiného. Nebo možná na nic.

Nejspíš jsem tou dobou už brečel – nepřekvapilo by mě to –, ale nevzpomínám si. Zapomněli, že tam jsem. Jeli jsme po ní cestou vedoucí k domu, asi kilometr a půl dlouhou, otec dál řídil, uhýbal ranám a zvedal rameno, jak se snažil krýt před jejími pěstmi. Nakonec mu vrazila jednu ze strany, srazila profesorské brýle s kostěnými obroučkami a otec musel zastavit. Já jsem vyběhl z auta.

Zprvu mě nenapadlo utéct. Neměl jsem kam jít. Prostě jsem otevřel dveře a běžel, ruce natažené před sebou proti švihajícím větvím, a les se za mnou zavíral.

Vzpomínám si, že jsem seděl opřený zády o borovicí a slyšel rodiče, jak se prodírají lesem a volají mě. Dostali strach a úpěnlivě prosili, abych vylezl. Neměli baterku. Měsíc nesvítil. Zmizel jsem. Pamatuji si, jak matka říká: „Kam proboha zmizel?“ Byl to znovu hlas matky.

Viděl jsem naše auto, osvětlené jako pokojíček ve tmě, dveře otevřené. Chvilí jsem neodpovídal. Slyšel jsem v jejich hlase strach a to mě znepokojovalo. Nakonec jsem vyšel ven. Kam jinam bych šel? Vždycky jsme byli my tři. Matka nejspíš slíbila, že mi k snídani usmaží palačinky, moje zamilované jídlo, plněné marmeládou. Jeden z nich se snad pokoušel vtipkovat. Nejspíš mluvili do tmy něco v tom smyslu, že se maminky a tatínkové občas perou a že to v podstatě nic neznamená a tak podobně. Vyšel jsem ven. Miloval jsem je.

Teď bych si věděl rady lépe. Hledám to místo – tak opuštěné a bezpečné, tak prosté bolesti – už dlouhý čas. Kdybych ho dnes našel – nevím ani, jestli jsem ho

někdy potřeboval víc –, zůstal bych tam sedět ve tmě
a usmíval se. Nechal bych je, ať se tam motají do noci.
Teď je řada na vás, abyste se báli, říkal bych si.

2

KDO MŮŽE ŘÍCT, odkud opravdu pocházíme? Vyprávíme si příběhy, které to mají osvětlit, ale tak jako všechny původní mýty jsou i ty naše jen retrospekce, sláтанá fikce, která má stvrdit, kdo jsme – aby ospravedlnila nebo omluvila to, co je. Jak logické. Po chvíli tomu člověk sám uvěří. A pak se virgule stočí a člověk pocítí nový zdroj.

Po celý život pro mě byly lesy svatyní. Věřil jsem, že je to čistá láska. V páté, šesté nebo sedmé třídě na škole Pocantico Hills v Tarrytownu ve státě New York, kde matka pracovala jako knihovnice, jsem se uchyloval k promyšleným útěkům, při kterých jsem to navlékl tak, aby si třeba učitel během vyučování myslel, že jsem v jiné třídě. Dodnes si pamatuji, jak vzrušující to bylo vytáhnout červenožlutý svetr a odrbané tenisky, které jsem schovával v pytlí na odpadky v hromadě plevelu (nebo zahrabané ve sněhu) za kůlnou, abych si nezablátil školní oblečení, podplazit se na zádech pod drátěným plotem a zmizet mezi stromy. Bylo to v Rockefellerově polesí, 3500 akrů zarostlých cest, lesů a jezer vroubených borovicemi, kde zjara hnízdil výr, zvracel své mramorové vývržky chlupů a kostí a já je nacházel v záplatách sněhu doznívající zimy.

Tam jsem žil a v nepřítomnosti snil, že se tam jednou vrátím. V deseti letech jsem psal povídky o tom,

jak se vytratím do lesa a zmizím. Ještě na fakultě a i později jsem se zaobíral atavistickými fantaziemi o útěku do deštných pralesů na rovníku, do divočiny a zapomnění. Ne že bych se tím úplně vymizíkoval, ale naplnilo by mě to. Představoval jsem si sám sebe, jak sedím na bobku, nahý, ve tmě, v ruce nějaký zakrvácený klacek a měkkým kapradím mi skrz prsty u nohou protéká rozbředlé bláto. Spatřoval jsem v sobě spíš zvíře než člověka, zvíře nevýslovně živé.

Svět přírody se mi stal určitým náboženstvím, o tom není sporu; ostatně, co jiného je každé náboženství, když ne útek od věcí, které nás děsí? Dneska mě ale napadá, jestli jsem si to, co mi přišlo přirozené, vlastně nevymyslel, jestli zhroucení vlastního domova nezapříčinilo vznik nového. Jestli mi otec s matkou, když mě třeba upozorňovali na korálovku, která se schovala v základech srubu, nebo na pídalku na okení tabulce, zároveň nevštípili tuhle lásku, čímž také uznávali, jakýmsi nepřiznaným způsobem, že je to stejně dobré útočiště jako každé jiné.

3

V ŽIVOTĚ MŮŽE NASTAT DOBA, kdy se minulost rozhodne člověka dohnat. Nemůžete jí uniknout. Přijměte ránu.

Dvacet let jsem psal o minulosti a doufal, že jsem z toho venku. Vyprávěl jsem příběh zkreslený literární licencí, nalomený jako veslo ve vodě, pořád a znovu, a preventivně se tak očkoval. Myslel jsem si, že to stačí. Nestačilo to.

„Mrtví se k nám stále vracejí,“ napsal spisovatel W. S. Sebald. No, dobrá. Definujte „mrtvé“.

Na jaře roku 2014 se mi neviditelný svět rozhodl ukázat. Nemohl jsem se hnout, nemohl jsem se smát, nemohl jsem psát. Nevěděl jsem, co se děje. Román, který jsem měl rozepsaný, se zmítal jako vážka a upadal do zrádných vod pocitů, jakými jsem své postavy nikterak nechtěl obdařit. Byl jsem vždycky šílený snílek; pohřeb a zmrtevýchvstání, třisetmetrové vlny. Sny teď byly neúprosné, vyčerpávající, hmotné. V jednom snu jsem musel pohřbít našeho psa a otec, který zemřel více než rok předtím, se zjevil, aby mi pomohl. Byla noc, vyšli jsme do tmy a já jsem mu sáhl na záda v mokré košili. Cítil jsem studený pot, který mi přišel tak povědomý. Uvědomil jsem si, že je to on, koho musím pohřbít, že je tady proto, aby mi to ulehčil.

V jiném snu seděla u cihlové zdi zbědovaná stařena, tak průsvitná, že jsem pod kůží viděl její pohybuující se modrou kostru. Když jsem jí podal ruku, abych jí pomohl, popadla ji silou hydraulického lisu. Pokoušela se mi vrazit do oka stříbrný perořízek, který mívám na stole, ale namísto toho mi ho nakonec strčila do úst. Když jsem se probudil, snažil jsem se zoufale vyndat jazykem úzkou čepel.

Byly ještě další sny, noc co noc, týden co týden, jako když někdo buší na dřevěné dveře. Jako bych dostával bití. Bylo to i k smíchu, jako titulek v *Onionu*: „Muž bije sám sebe do krve, vznáší žalobu“. Už jsem viděl manželku a dceru, obeznámené s tím, co vydržím, kterak vše sledují z postranních lavic a snaží se mi pomoci. Když syn telefonoval z Peru a zeptal se mě, jak se mám, řekl jsem, že fajn. V hlase jsem zaslechl znepokojení a to se mu nepodobalo.

Pil jsem víc, než je zdravo, ne sice jako Fitzgerald, ale hezky pravidelně. Nepomáhalo to. Když jsem šel běhat, bylo to proto, abych pocítil bolest, kterou bych dokázal pochopit. Zoufale jsem dělal, co jsem mohl. Věci, které mě dřív bavily – večerní muškaření, hudba, dobré knihy a jakžtakž únosné filmy –, ztrácely působivost. Sex ještě pomáhal, ale sex jako únik, i když snad lepší než heroin, člověka málokdy vyléčí.

Bylo to něco přes rok, co otec umřel. Hrozně mi chyběl: jeho vysoké, vlhké čelo, jeho hlas, jeho přítomnost na světě. Matka, kterou jsem kdysi bezmezně miloval a jejíž hlas mi byl druhou duší, se nacházela v pečovatelském domě na Moravě a veškeré povědomí o mně se jí dávno vytratilo z hlavy. Neviděl jsem ji už tři roky.

Trvalo nějakou dobu, než se to začalo lámat. V roce 2013, nedlouho po otcově smrti, jsem napsal pro *New Yorker* povídku nazvanou „Nobody’s Son“. Tehdy se mi ten titul líbil. Teprve teď vidím, že to s ním bylo jako s těmi předraženými ruskými matřoškami, které člověk koupí z náhlého popudu a pak toho léta lituje, zkrátka měl v sobě hlubší obsahy: touhu skončit, začít znova, být jako tabula rasa. Otec odešel, matčina paměť – zahrnující mě i všechno ostatní – odešla rovněž a nikdy už se nevrátila. Nejvyšší čas pochcat oheň a jít.

Jako kdyby to bylo tak jednoduché. Jako kdyby slova mohla mít takovou sílu. Jako by stačilo pojmenovat něco Novým světem a tím ho vytvořit. Ne, pokud mě dějiny něčemu naučily, pak je to zjištění, že duchové s námi zůstávají, trvají na svém místě u stolu, ruší příjemnou atmosféru a přiřukávají si sklenkami v dalším přípitku – přípitku pohříchu ironickým.

Syn nikoho? Byl jsem připoutaný jako Achab k velrybě. Na jaře roku 2014 zemřel muž, se kterým se matka seznámila, když odešla od otce. Nepostrádal jsem ho, jedna z těch malých, rozhořčených dušiček, která střádá svou zlost a čeká na příležitost, aby mohla kousnout. Problém byl, že už nikdo jiný nezbyl. Jen já. Odešel jsem, uklidil stůl, odevzdal klíče. Teď abych se znovu stal něčím synem.

Neměl jsem na výběr – byla mou matkou. Málem přes noc se začaly vylévat příběhy, vzpomínky, jména lidí, na které jsem už roky nepomyslel, jako podzemní vody z nějakého přeplněného zásobníku. Nemohl jsem tomu uvěřit – přišlo mi to jako banální, psychoanalytické kliše. Matčin příběh nějak zaplavil ten můj, či

přesněji: vymazal ho. Připomnělo mi to film *Návrat do budoucnosti*, ve kterém se obraz Michaela J. Foxe vytrácí z fotografie a skrz jeho džíny prosvítá kamen-
ná zeď. Má-li tohle být návrat potlačovaných emocí, potom vtrhly do mého života na tanku.

Pokračuj, jako by říkalo moje podvědomí. Chceš ze sebe vytrást celou tu zmatenou historii? Chceš se vydat do světa jako americký Adam s na kost zmrzlým biftekem a teleskopickou vycházkovou holí? Chceš kurva sám sebe pokřtít? No tak hodně štěstí a pánbů ti pomáhej – utopím tě jako kočku ve studni.

Pakliže jsem měl znovu nabýt svobody, nešlo toho dosáhnout nějakou kouzelnou myšlenkou; bylo zapotřebí trochu krve.

Bylo nutné si cestu zpátky do života propsat.

Jedno jsem věděl – nebude to snadné. Nikdy jsem si nedovolil o nich psát. O nás. Ne přímo. Schovával jsem nás tři ve fikci, v beletrii, jednu historku po druhé, knihu po knize. Mluvil jsem pravdu, ale sděloval jsem ji uhýbavě. Byla to slušnost, nebo zbabělost? Po celý život jsem bolest líp snášel, než abych ji rozdával, takže to bylo asi obojí.

Je toho víc. Myslím – a je to poněkud trapné –, že jsem měl zábrany. Snad abych nevypadal... jak? Sebelítostivě? Samolibě? Měkce? Povznesený nade vše? To nebylo jen prokletí amerického chlapa, který má umět všechno absorbovat a vyvrhnout, pokrčit rameny a usmát se. Nechtěl jsem být fňukal, který bičuje ubohou mizérii první generace do tragických konců. Noviny oplývaly příběhy zlomených srdcí, příběhy obyčejných lidí trpících takovými věcmi, které byste si

stěží dovedli představit. Jakou bych našel omluvu pro to, že své malé trápení přidávám do tohoto rybníku?

Ne že bych nikdy nevyprávěl o naší rodině – ale ano, vyprávěl. Věřil jsem v kouzlo vyjádření bolesti, ve vymytání bez zbytečných keců.

Mluvil jsem, mluvil a mluvil. Páni, jak já uměl mluvit. Já mohl mluvit od nevidím do nevidím. Třicet let přednášek na šesti různých univerzitách, to člověka naučí. Od Danteho po Dickinsonovou, od Melville k Musilovi, od sirotků v exilu, imigrace a války až po prvotní hřích a cesty paměti. Nevyslovitelné bohatství života, příběhy, které vyprávíme druhým a sobě, to byl můj denní chléb. Kolikrát jsem seděl do noci se třetí sklenkou vína, šťastně rozmotával svět jako zamotaný rybářský naviják a radoval se z toho, jak je složitý.

Ze všech hlupáků na světě jsou ti, kteří se schovávají za svojí sebejistotou, možná ti nejhorší. Můžete znát sebe sama, nebo si to myslet, a nebudete o nic moudřejší, můžete donekonečna analyzovat svá dilemata, a nezbavíte se jich ani trochu. Melville to řekl krásně: „Neboť v obrovských nesnázích si duše počíná jako topící se člověk; dobře ví, že je v nebezpečí; dobře ví, co je příčinou nebezpečí – nicméně moře je moře, a topící se člověk se zkrátka utopí.“

Tenkrát jsem tohle nevěděl. Hlavu jsem měl pořád nad vodou. Mluvil jsem o minulosti – líčil jsem předlouhou ságu lásky a zrady, navždy zastíněnou válkou –, pak jsem ji podseknul. Měl jsem své popkulturní rekvizity: hvízdavou scénu ukřižování na konci filmu *Život Briana* („Zkus se prostě podívat na svět z té světlé stránky.“); rytíře, který se směje nad svojí

amputovanou paží v *Monty Pythonech a Svatém Grálu*: „Pche! Jenom škrábanec.“

Řeknu vám namátkou o letním večeru jako z oleje od Daubignyho. Seděli jsme s matkou bok po boku u rybníka naplněného temnou vodou, který se jmenoval Skalák. Bylo to na střední Moravě. Nehybný vzduch voněl horkým polem a hnojem. Bylo mi sedmnáct a právě mi vysvětlovala, jak chce umřít. Pak vytáhla z kapsy malou plastovou lahvičku a ukázala mi, kolik je k tomu třeba pilulek – protože si to spočítala –, a vysypala si je na dlaň. „Chci jenom usnout a už se nevzbudit,“ řekla. Mohl bych dlouze vyprávět, jak jsem do ní hučel, dvě hodiny, tři, čtyři. A nejen ten večer, ale během celého studia na gymnáziu, protože nebyla schopná vstát z postele, protože člověka všechno zrazuje, protože „život je rozsudek smrti“, který vás chce ukecat jako nějaký uhrovitý advokát tohoto světa, který na to ale prostě nemá. Řekl bych vám, že ty pilulky byly zelenobílé, že jsem si vymýšlel záminky, abych ji chodil budít, jen tak pro jistotu, a kdyby to už na vás bylo moc, pokrčil bych zkrátka rameny. „Nechte si vyprávět o mé matce,“ usmál bych se a citoval tak scénu z *Blade Runnera*, v níž postava replikanta, která má odpovědět na zbytečnou otázku, odpálí touto odpovědí tazatele. Rozdíl by byl jen v tom, že místo abych namířil imaginární pistoli na někoho jiného, obrátil bych ji proti sobě a zasmál se.

Nelhal jsem. Ani jsem se nepletl – smích může být stejně tak dobrý prostředek, jak se s věcmi vyrovnat, jako každý jiný. Ale prostě jsem neposlušal.

■

Takže takhle. Před lety jsem uvažoval o tom, že použiju citát z Faulknerova románu *Když jsem umírala* jako epigraf ke knize *Brewster*. Potom jsem si to pomyslel, dal tam něco jiného a zapomněl jsem na to. Teď se mi to vrátilo jako odvržená milenka, která se směje naposledy: „Tak mě tu zase máš, co?“

Viděl jsem, jak snadno slova běží po tenké řádce, rychle a bezbolestně, a jak těžce jdou skutky po Zemi a jak na ní ulpívají.

Tvrdá slova spisovatele, kterému věříte, a jako všechny nejkrásnější věty jen napůl pravdivá, ale já je potřeboval slyšet. Došlo k určitým událostem – roky 1933, 1945 a 1970 –, byly podniknuty jisté kroky, byly uštědřeny rány, zavřely se dveře a bylo třeba se všemi se vyrovnat. Mohly být odsouzeny, vykoupěny, zapomenuty, ale především musely být uznány. „Každý z nás má svůj způsob, jak se dostat z podzemí,“ napsal Kafka, i když ten se daleko nedostal, „můj způsob je psaní.“

Kromě fotek a vzpomínek – což je fikce ze všech nejprchavější – byla slova to jediné, co jsem měl. Tentokrát to budou slova jiná – slova jako forma naslouchání.

4

V JÁDRU KAŽDÉHO emigrantského příběhu se patrně skrývá utajená vina, ať už byl důvod odchodu jakkoli žádoucí nebo nutný. Vina za vaši zradu, vina za to, že jste opustili vlast, do níž jste se narodili, její zvuky a chutě, vnímání toho místa, té minulosti.

Když přistěhovalci zemřou, pocit zrady se zredukuje na jazyk a zdědí ho jejich děti. Když nyní anglicky píšu o matce a otci, mám nevyhnutelný pocit, že lžu, protože oni nikdy nebyli *mom* a *dad*, ale *maminka* a *tatínek*. Jakmile ta slova vyslovím nahlas, rychle se vrátí do života – a já spolu s nimi. Tady jsme. Já jsem byl Denda nebo, jako malé dítě, Dendíček. Měl jsem ještě přezdívky Špuntík a Šéfík, protože když mi byly tři roky, byl jsem malý, podsaditý a oprsklý hajzlík.

Lež začíná, když opustíme svůj mateřský jazyk. To je třeba přiznat jako standardní odchylku ve statistickém výpočtu. Když na mě matka tenkrát v noci v lese roku 1970 volala, tak neříkala „Kam proboha zmizel?“, ale „Ježišmarjá, kde je?“ Při překladu do angličtiny to ale není přesné. Nevystihovalo by to ono malé násilí spáchané vůči té chvíli, vůči onomu zvláštnímu zásobníku, z něhož čerpala sílu v krizových momentech. Neslo by to v sobě jistou nábožnost, která v tom nebyla. Naproti tomu „Ježíši Kriste, kde je?“ by zase mohlo

naznačovat zlost a zatemnit tón hlasu ve větě „Co jsme to udělali?“ Abych to napravil, musel jsem lhát.

S tímhle dilematem, s tímhle pocitem odcizení se musí vypořádat každé emigrantské dítě. Jestliže se doma mluvilo španělsky, německy nebo francouzsky, pak *mommy* je prostě slovo, kdežto *mamacita*, *Mutti* nebo *maman* je vaše máma, která vás volá k večeři. Stejně by to bylo, kdybyste vyrůstali v Pekingu a mluvili anglicky. Výrazy *mommy* a *daddy* pokaždé vyvolají obraz maminky a tatínka. Těch, co dobře znáte. Těch, co znají vás.

Když jsem byl mladý, setkávali jsme se neustále s emigrantskými rodinami, které přetali pouto minulosti jako lano. *Jenom anglicky! Only English!* Už tehdy mi to přišlo zvrácené, jako kdyby se chtěli přinutit k amnézii. Jak se člověk přinutí k zapomnění? V případě jednoho dítěte umřel starý jazyk dřív, než nový stihl zapustit své kořeny, a ono zůstalo opuštěné ve světě, jaký si těžko dokážu představit. Nakonec převládne jeho nové, anglicky mluvící já, nicméně by mě zajímalo, jestli dnes, o půl století později, se mu mohou zdát sny v češtině. A pokud ano, jestli rozumí tomu, co sny říkají, nebo jestli řeč, kterou nechal za sebou, je jako lidé, se kterými se ve snech setkáváme – lidé, které jsme nikdy nepotkali, kteří jen vypadají tak strašně povědomě.

V naší rodině jsme zůstali u češtiny. Já bych ji za nic neměnil. Zesilovala náš exil, naši izolovanost – koncentrovala nás, jako v husté omáčce –, ale byli jsme tak tím, čím jsme byli.

Má nastávající manželka přišla jednoho dne z mého pokoje do obývacího ve starém domě v pensylvánském

Bethlehemu, kam jsme přijeli navštívit rodiče, a našla mě, jak sedím na béžové pohovce, mluvím s matkou a po tváři mi stékají slzy vzteku a zármutku. Byla to její první návštěva – právě jsme se seznámili.

Později se mě na to zeptala a já se jí to snažil vysvětlit, ale nešlo to. Mám ti vyprávět o své matce? V jakém jazyce? Jak jí vysvětlit, že matka má manýry a způsoby, kterými by nás od sebe mohla roztrhnout. Jakékoli vysvětlování – ve věci lásky nebo zrady, všech druhů zármutku, který se obrací do sebe – by muselo být v češtině. Naběhl jsem si do oné první, nejvíc patrné vrstvy exilu: do problému jazyka, oné esence, která odmítá překlad. *Mám ti povídat o matce?* Postava replikanta možná zastřelila tazatele ze samé frustrace.

Nic se s tím nedá dělat – jenom se to musí vyslovit. Mluvím nadále česky. Často v češtině sním. Ale žiju a píšu anglicky. Snažím se mluvit pravdu. Někdy zklamam méně než jindy.

Znetvoření, odchylka jsou nevyhnutelné. Je to jako psát o dětství, o jiné formě exilu.

Tak to zkrátka je. Musím si to přiznat. A jít dál.

5

JEDNO JE TŘEBA uvést předem. Tyto vzpomínky – nějak mi ten výraz pořád nesedí – nejsou lineární vyprávění. Je to hnízdo vzpomínek, klubko příhod, které mi vyprávěli, já je nějak přeslechl a špatně si je zapamatoval. Je to sled lítostivých revizí a oprav, které si vyžádal čas, sled dnů a slov, které spaly, někdy i celá desetiletí, až je něco – nějaký sen, nějaká tajná narážka – zbavilo slupky a dočkaly se malého, prozatímního porozumění. Je to prostě zamotaná, klikatá slátanina, občas si protiřečí, mnohdy je bezvýchodná. Pokud se mi ji podaří zvládnout, bude se hodně podobat životu.

Tento způsob jsem zvolil proto, že jsem přesvědčen o tom, že zaznamenat naši dobu a vylíčit ji co nejvěrněji chronologickým vyprávěním zkrátka nelze, nebo jen zřídka. Život se pokaždé vrací obloukem zpátky, reviduje se, rozpracovává; neustále se protíná s životy druhých, odpovídá novým skutečnostem – nebo tomu, co se nám jako skutečnost jeví –, přičemž se tvaruje jen těžko pochopitelnými popudy, které se samy stále vyvíjejí, nebo ztrácejí, anebo urputně popírají vlastní existenci.

Pokud jde o paměť, chronologie není lež. Je to fantazie splněných přání, v nejlepším případě přitažlivé zjednodušení nebo šťastná náhoda. Tak dobrá – je to lež.